

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365

№ 3 (102)

Астана
2023

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

СЫДЫҚОВ Айбек Жексеналыұлы	– PhD докторы (алқа төрағасы) (Қазақстан)
ИБРАЕВА Ақмарал Ғосманқызы	– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD докторы (Қазақстан)
САБИТОВ Жаксылық	– PhD докторы (Қазақстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD докторы (Қазақстан)
ҚАРА Әбдуақап	– доктор, профессор (Түркия)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (АҚШ)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қырғызстан)
РАДИВОЖЕВИЧ Мильяна	– PhD, қауымдастырылған профессор (Ұлыбритания)

EDITORIAL BOARD:

Aibek Sydykov	– Doctor PhD (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– Deputy chairman of the editorial board, Doctor of historical sciences, professor, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– Doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Zhanat Aimukhambet	– Doctor of Philology, Professor (Kazakhstan)
Ulan Umitkaliev	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Victor Merts	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Maxat Zhabagin	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Ulan Bigozhin	– PhD (Kazakhstan)
Zhaxylyk Sabitov	– PhD (Kazakhstan)
Paula Dupuy	– PhD (Kazakhstan)
Kara Abdulvahap	– Doctor, professor (Turkey)
Uli Shamiloglu	– PhD, professor (USA)
Gulnara Aitpaeva	– Doctor of Philology, Professor (Kyrgyzstan)
Radivojevic Miljana	– PhD, Associate professor (UK)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

СЫДЫКОВ Айбек Жексеналыевич	– PhD доктор (председатель коллегии) (Казахстан)
ИБРАЕВА Акмарал Госмановна	– заместитель председателя коллегии, Академик Казахстанской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– доктор филологических наук, профессор (Казахстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD доктор (Казахстан)
САБИТОВ Жаксылык	– PhD доктор (Казахстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD доктор (Казахстан)
ҚАРА Әбдуақап	- Доктор, профессор (Турция)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (США)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	- доктор филологических наук, профессор (Кыргызстан)
Радивожевич Мильяна	- PhD, ассоциированный профессор (Великобритания)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Этнология / Ethnology / Этнология

Тоқтабай А.У. Қазақстан территориясындағы суландыру жүйелерінің пайда болуы және дамуы

Toktabay A.U. Emergence and development of systems of irrigation in the territory of Kazakhstan

Тоқтабай А.У. Возникновение и развитие систем орошения на территории Казахстана.....7

Елкей Н.Н. Ұлттық құндылықтарымызды сақтау - ұлттық бірегейліктің негізі

Yelkey N.N. Preservation of national values is the basis of national identity

Елкей Н.Н. Сохранение национальных ценностей - основа национальной идентичности.....19

Музейтану / Museology / Музееведение

Ибраева А.Г. Музей ісінің теориялық-әдіснамалық мәселелері

Ibrayeva A.G. Theoretical and methodological issues of the museum affairs

Ибраева А.Г. Теоретико-методологические проблемы музейного дела.....33

Археология / Archaeology / Археология

Ребекка С. Робертс. Археологиядағы микроорта қалдықтары: фитолиттер мен фекалді сферолиттер және оларды Қазақстанның археологиялық қабаттарындағы адам мен қоршаған ортаның әрекеттесуін зерттеуге қолдану

Rebecca C. Roberts. Micro-environmental remains in archaeology: phytoliths and faecal spherulites and their application for the study of human-environment interactions in archaeological sediments in Kazakhstan

Ребекка С. Робертс. Остатки микросреды в археологии: фитолиты и фекальные сферолиты и их применение для изучения взаимодействия человека и окружающей среды в археологических отложениях Казахстана.....48

Дәрменов Р.Т. Оңтүстік Қазақстан тұрғын үйлеріндегі халық сәулет өнерінің құрылыс материалдары мен конструктивтік әдістері

Darmenov R.T. Construction materials and constructive methods of folk architecture in the dwellings of South Kazakhstan

Дәрменов Р.Т. Строительные материалы и конструктивные приемы народной архитектуры в жилищах Южного Казахстана.....68

Қасенәлі А., Есен С., Мұсырманқұл П., Қызырхан М., Сералиев А. Ұялы қорымында 2023 жылы жасалған зерттеу жұмыстарының алғашқы нәтижелері

Kassenali A., Yessen S., Musyrmsnkul P., Kyzyrhan M., Seraliev A. The first results of research on the Uyaly necropolis in 2023

Касенали А., Есен С., Мусырманкул П., Кызырхан М., Сералиев А. Первые результаты исследований 2023 года на некрополе Уялы.....80

Трещёва С.П. Орталық Қазақстандағы металл өндірісінің тарихы

Trescheva S.P. The origins of big metal in Central Kazakhstan

Трещёва С.П. Истоки большого металла Центрального Казахстана.....92

Филология / Philology / Филология

Шауенова Г.Ә. Абай шәкірттерінің публицистикалық шығармашылығының жанрлық сипаты мен ерекшеліктері

Shaunenova G.A. The genre nature and features of the publicistic work of Abay's disciples

Шауенова Г.А. Жанровые черты особенности публицистической деятельности учеников Абая.....106

Бектұрсын А.С. Халық ертегілеріндегі есімдерге филологиялық және этнографиялық талдау

Bektursyn A.S. Philological and ethnographic analysis of names in folk tales

Бектұрсын А.С. Филологический и этнографический анализ имен в народных сказках.....116

Біздің музей / History of our museum / История нашего музея

Ибраева Г.Б. С. Сейфуллин музейі: өткені мен бүгіні

Ibraeva G.B. S. Seifullin museum: past and present

Ибраева Г.Б. Музей С. Сейфуллина: прошлое и настоящее.....129

Рецензия / Review / Рецензия

Жайлыбай Д.Ж., Әшім Б.Ә. Далаева Т.Т., Султанғалиева Г.С. Визуальная антропология новой социальной истории Казахстана XIX – начала XX вв. (Алматы, ИД «Жібек жолы», 2022. 240 с.) монографиясына БУКРЕВЬЮ.....136

Ибраева Г.Б¹.¹С. Сейфуллин музейі

Астана қ., Қазақстан

¹e-mail: gulnaz_0976@mail.ru

С. СЕЙФУЛЛИН МУЗЕЙІ: ӨТКЕНІ МЕН БҮГІНІ

Аңдатпа. Астанадағы жеке тұлғаға арналған алғашқы қара шаңырақ – С. Сейфуллин музейінің 35 жылдық тарихы бар. Мақалада өмір жолы, шығармашылығына шолу жасай келе, музейдің құрылуы, қалыптасуы, экспозициясының тарихы, өзгеріп, толықтыру кезеңдері, құжаттай-заттай жәдігерлерді жинақтау жұмысы жазылған. Музей қорындағы деректерді, архив мәліметтерін пайдалана отырып, экспозициядағы ең құнды экспонаттар тарихы жазылған. Бізге жеткен еңбектері жөнінде айтылады. Әр жылдары басқарған музей басшыларының еңбектеріне шолу жасалып, Ресейден, ҚР Ұлттық архивінен, ҚР кітап палатасы, ҚР Орталық архивінен алынған құжаттар, туыстарының жинаған заттай жәдігерлері туралы баяндалады.

Сәкен Сейфуллиннің музейі Астанада жеке тұлғаға арналған алғашқы қасиетті орда. С. Сейфуллин музейін ашу жөніндегі құжатқа 1988 жылы 21 қаңтарда қол қойылғанын тарихтан білеміз. Ең алғашқы жұмыс – қор жасақтау жұмысы болды. Жинақтау жұмысы жүйелі жүргізілгеннің арқасында қазіргі таңда қор жасақталды. Музейдің негізгі кеңесшісі филология ғылымдарының докторы, сәкентанушы Тұрсынбек Кәкішұлы және академик Серік Қирабаев еді. Биыл музей 35 жыл мерейлі кезеңге жетіп отыр.

Музей қызметкерлерінің негізгі міндеті С. Сейфуллин мұрасын жинап, зерттеу арқылы халыққа мәні зор, жоғары деңгейдегі қызмет көрсету, дамыту, жастарды патриоттық рухта

тәрбиелеу ісіне атсалысу. Музей экспозициясы бойынша өткізілетін экскурсиялармен қатар мекемелерде, оқу орындарында лекциялар оқылып, көрмелер ұйымдастыру – басты бағыттардың бірі болып саналады.

Ғылыми қорға түскен экспонаттарға сипаттама, өңдеу жұмыстарын жүргізу, паспорт толтыру, қорғау, бекіту, олардың сақталу әдістері, көпшілікке қызмет ететін деңгейге жеткізу – ғылыми қызметкерлердің күнделікті атқаратын жұмыстары болып саналады.

Халқымыздың тарихи-мәдени, рухани мұрасын зерттеп, сақтап, жас ұрпаққа жеткізіп – ғасырлар жалғасын айқындап беру – музей қызметкерлерінің еншісінде.

Репрессияға ұшырап, құжаттары

жойылып, дүниесі тәркіленген азаматтың заттарын табу өте қиынға түскен. Сонда да қазір қорда 6 мыңдай құжаттай-заттай жәдігер жиналған. Сол жиналған жәдігерлер негізінде экспозиция құрылды.

Алғашқы экспозицияның құрылымының кіріспе залында Ақмола аймағының өлкетану, тың игеру жөніндегі құжаттар, осы өлкенің жазушылары, С. Сейфуллин ісін жалғастырушы, дәріптеушілер ретінде Нұрғожа Ораз, Мадхат Төрежанов, Алдан Смаиловтардың материалдары қойылды. Келесі залдар – балалық шағы, педагогикалық қызметі, әдебиет саласындағы еңбектері болып бөлінді. Бұл кезеңде жәдігер жағы енді жиналып жатқандықтан, көретін залдар да мазмұны жағынан аз болды. Осы залдың ішіндегі бір бөлмеде мұражай қызметкерлері отырды. Өйткені ол кезде екінші ғимарат берілмеген. Бір-екі жыл өткен соң кәсіподақ төрағасы Қасым Таукеновтың қажырлы еңбегінің

арқасында екінші ғимарат қолданысқа берілді. Екінші мазмұны жағынан толықтырылып, толық өзгертілген экспозиция 1994 жылы С. Сейфуллиннің 100 жылдығына жасалды. Алматы қаласындағы Орталық мемлекеттік музейінен уақытша қолдануға 11 жәдігер берілді. Осы мерейтой қарсаңында мұражай қызметкерлері Ресей мұрағаттарында, оның ішінде Красногорск қаласының кинофотоқұжат бөлімінде жинақтау жұмысын жүргізіп, мұражай қоры біраз құжаттармен толықты. Онда Жазушылар Одағының 1 съезі, С. Сейфуллиннің шығармашылығына 20 жыл толуына байланысты 1936 жылғы марапаттау құжаттары, фотосуреттер бар. Кіріспе залындағы жазушылар экспозициясы өзгертіліп, тек С. Сейфуллинге қатысты материалдар қойылды; балалық шағынан басталып, педагогикалық қызметі, революциялық кезеңдегі еңбектері толық қамтылды. Азамат ақынның қоғамдық-саяси қызметіне

Мәжіліс залы.

қатысты мәліметтер жинақталды.

Музей қызметкерлерінің жинақтау жұмысының нәтижелі болуына байланысты, әдебиет саласындағы еңбектерінен көп материалдар жинақталып, әдебиетке арналған залдың мазмұны толық өзгертілді. Экспозицияның бір бөлмесінде отырған мұражай қызметкерлері екінші ғимаратқа көшіріліп, тағы бір мазмұнды зал қосылды. Реэкспозиция жұмыстары 1998 жылы Астана қаласының тұсаукесеріне орай өзгертілді. Түбегейлі жәдігер қоятын тұғыр, сөрелер жаңартылды. Кіріспе залына С. Сейфуллиннің тағдырынан сыр шертетін үлкен гобелен қойылды. Сол жылдары музей қоры Ұлттық қауіпсіздік комитеті мұрағатынан алынған материалдармен «Ер есімі – ел есінде» залы толықты.

Қорға бейнелеу өнері туындылары, Алматыдан суретшілер Әубәкір Ысмаилов, Әмен Қайдар жинағы әкелінді. Гүлфайрус Ысмаилова Евгений Сидоркиннің коллекциясын сыйға тартты. Бастапқыда бейнелеу туындылары кіріспе залында орналастырылды. Кейін бөлек зал ретінде жасалды. С. Сейфуллиннің педагогикалық қызметіне арналған зал толықтырылды. Экспозицияға белгілі ғалым Қапия Камалиеваның 1960 жылы С. Сейфуллин туралы шыққан кітаптары, авторефераттары қойылды. С. Сейфуллиннің әріптесі, ұстаз Давид Гобузов естеліктері мен оқыту барысындағы көрнекі құрал ретінде қолданған, өзі салған суреттері экспозициядан орын алды. «Тар жол, тайғақ кешу» залы С. Сейфуллиннің туғанына 100 толған мерейтойына қарсы Әмина Сейфуллинаның тапсырған 1927 жылы жазылған «Тар жол, тайғақ кешу» түпнұсқа кітабы экспозицияның ең

құнды жәдігері болып табылады. Кезінде түпнұсқаға «Волга» автомашинасын ұсынғанда бермей, музей қорына өткізген екен. Роман 1960, 1977, 1988, 2004, 2009, 2012 жылдары қайта басылып шыққан. Кейінгі нұсқаларына өзгерістер енгізілгендігін музейдің ғылыми қызметкерлері текстологиялық жұмыс жүргізу барысында анықтады. Музей экспозициясында бірнеше тілге аударылған нұсқалары бар.

Мәжіліс залына реэкспозиция жұмысы 2009 жылы жүгізілді. С. Сейфуллиннің балалық шағына байланысты құжаттық-заттай жәдігерлер жеке залға қойылды. Жеке мемориалдық заттарынан кабинеті мен жеке тұрмыстық бөлмесі жасақталды.

«Әдебиет және журналистика» залы «Ұшқыннан – Егемен Қазақстанға дейін» құжаттық-хронологиялық көрсеткіші, ҚазАПП мүшелерінің толық мүшелері, С. Сейфуллин редакциялығымен жиналған Ы. Алтынсарин, Ақан сері, Ш. Құдайберді таңдамалы жинақтарының көшірмесімен толықты.

Ақынның әдеби және қоғамдық қызметіне 20 жыл толуына байланысты өкімет сыйға тартқан алтын қалта сағаты Швейцарияның «НУ MOZER» фирмасынікі, шамамен 1870-1880 жылдардың сәнінде жасалынған. Көлемді сағат жоғарғы 18 к/750 пробалы, салмағы 100 грамм алтыннан тұрады. Диаметрі 45 мм, үш қақпақтан тұрады. Сыртқы қақпақта «Сәкен Сейфуллин» деген жазуы бар.

Музей қоры жылдан жылға заттар, жәдігермен толыға түсуде. С. Сейфуллин мұраларын жинауға оның туған-туыстары да көп еңбек сіңірді. Інісі Мәжиттің үйінің жертөлесінде сақталып қалған баспа машинасы музей экспозициясынан орын алған. Бұл машинаны да өкімет

сыйға берген. Деректер бойынша, «Ундервуд» маркалы, Нью-Йорк қаласында жасалған. Музейге 1994 жылы Сәкеннің 100 жылдық мерейтойына тапсырылған. Ақын пайдаланған ыдыс-аяқтар, қабырға сағаты, кілемше-төсеніштер, киім ілгіш, сыйкәделер кейін музейге табысталды. Жеке заттарынан С. Сейфуллиннің 30-шы жылдары киген костюмі экспозициядан орын алған. Москвадан сатылып алынған. Ақын көптеген суреттерінде осы костюммен түскен. Репрессия кезінде костюм туысқандарының қолында сақталынған. Костюмы сол заманның ағылшын сәнінде тігілген. Замандастарының айтуынша, Еуропалық стилдегі киімдерді ұнататын. Ақынның жары «Халық жауының әйелі» ретінде қудалауда болып, 1950 жылдары босатылғаннан кейін Сәкеннің көптеген жеке заттары қайтарылған. Оның ішінде Гүлбаһрам Сейфуллина тапсырған С. Сейфуллиннің тақиясы, шапаны, сағаты. Рымжан Сейфуллина сақтаған

тігін машинасын, София Абдұлқызы тарихта «Жайылмаған ақ дастарқан» деген атпен қалған дастарқанын берді. Республикамызға белгілі дәрігер Абай Қабатайұлының арнайы әкеліп, музей қорына өткізген Ақан серінің қолданған кесесі музей экспозициясының құнды жәдігері қатарында.

Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері Абділдин Мәлік Нақанұлының авторлығымен С. Сейфуллиннің, Б. Майлиннің, І. Жансүгіровтың фарфордан құйылған мүсіндері экспозицияның мәжіліс залына қойылды. Осы құнды жәдігерлердің барлығы бүгінгі таңда музей экспозициясы төрінде өз орнын алып, кейінгі ұрпаққа үлкен тарихи мәні бар көненің көзі болып тұр.

Әр жылдары басқарған басшылар Сәкен мұрасын насихаттап, музей жұмысын жүргізу барысында аянбай еңбек етті. Музейдің алғашқы директоры Роза Иманғалиқызының біліктілігінің

С. Сейфуллиннің жұмыс кабинеті.

«Тар жол, тайғақ кешу» романының түпнұсқасы.

арқасында қор жиналып, музейдің алғашқы экспозициясы жасалды. Серік Тұрғынбекұлы сол жұмысты жалғастырып, Серік Кәрібайұлы Оспанов С. Сейфуллиннің музыкалық мұрасын зерттеп, үлкен еңбек жазып, насихаттау мақсатында экспедициялар ұйымдастырды. Несіпбек Айтұлы

музей экспозициясына реэкспозиция жұмысын жасап, музей ғимараттарына жөндеу жұмыстары жүргізілді. Жыл сайын ақындар мүшәйрасын өткізу дәстүрге айналып, С. Сейфуллиннің «Сырсандық» сериялық жинағы 8 том болып жарық көрді.

Қазір қара шаңырақ музейлер бірлестігі құрамына еніп, Салтанат Ақселеуқызының тәжірибелі жұмысының арқасында насихат жұмысы жалғасын тауып отыр. С. Сейфуллин музейінің тізгінін белгілі ғалым, тарих ғылымының докторы, сәкентанушы Марат Оралбайұлы Әбсемет алып, музейдің қорын толықтыру, реэкспозиция жұмысын жандандыру, Сәкен мұрасын насихаттау барысындағы жұмыстарды қолға алды. Келесі жылы С. Сейфуллиннің 130 жылдығын атап өту жоспары жасалып, дайындық жұмыстары басталып кетті.

Алтын қалта сағаты. Ашылатын бетінде "С.Сейфуллин" деген жазу бар.

Педагогикалық қызметі залы.

С. Сейфуллин музейі.

Ибраева Г.Б.¹

¹Музей С. Сейфуллина

г. Астана, Казахстан

¹e-mail: gulnaz_0976@mail.ru

МУЗЕЙ С. СЕЙФУЛЛИНА: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Аннотация. На протяжении 35 лет в Астане функционирует музей С. Сейфуллина – первый музей в столице, посвященный исторической личности. В статье представлен процесс создания, формирования музея, истории экспозиции, реэкспозиции и пополнения фондов, сбора экспонатов, благодаря чему мы можем ознакомиться с жизнедеятельностью и творчеством писателя. На основе материалов фонда и архива статья знакомит с историей ключевых экспонатов музея, а также с работами, дошедших до наших дней. Дан обзор трудов руководителей, возглавлявших музей в разные годы, документов из России, Национального архива РК, Книжной палаты РК, Центрального архива РК, личных вещей, собранных родственниками.

Ibrayeva G.B.¹

¹S. Seifullin museum

Astana, Kazakhstan

¹e-mail: gulnaz_0976@mail.ru

S. SEIFULLIN MUSEUM: PAST AND PRESENT

Abstract. 35 years ago, the S.Seifullin Museum was opened in Astana – the first museum in the capital dedicated to a historical figure. The article presents the process of creation, formation of the museum, the history of the exposition, re-exposition and replenishment of funds, collection of exhibits, thanks to which we can get acquainted with the writer's life and work. According on the materials of the fund and the archive, the article introduces the history of the museum's important exhibits, as well as works that have survived to the present day. An overview of the works of the heads who headed the museum in different years, documents from Russia, the National Archive of the Republic of Kazakhstan, the Book Chamber of the Republic of Kazakhstan, the Central Archive of the Republic of Kazakhstan, personal belongings collected by relatives is given.